

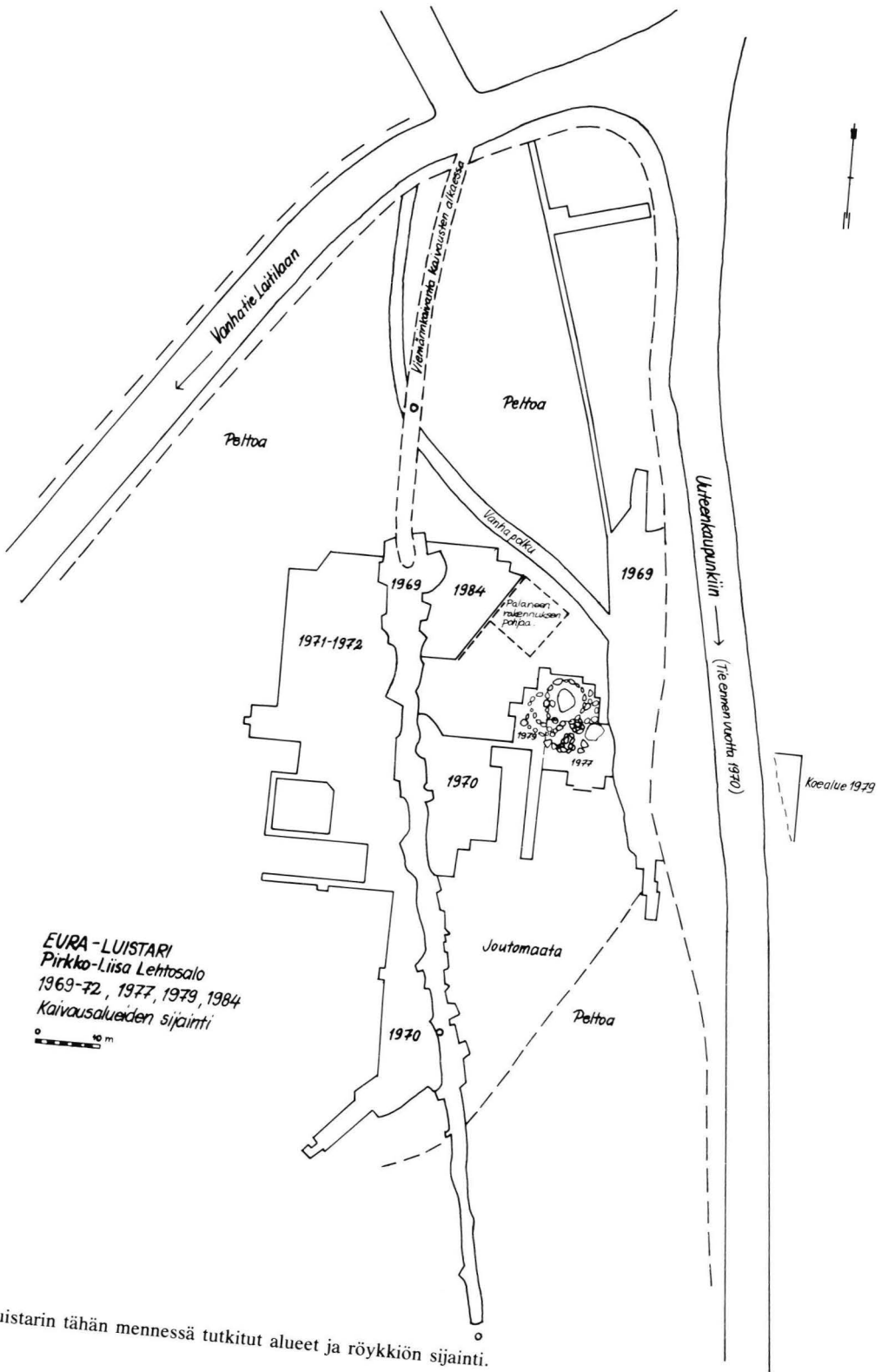
Luistarin röykkiöhauta – kivi-, pronssi-, rautakautinen mysteeri

Euran Luistarin rautakautisen ruumiskalmiston alueella on myös vanhemman toiminnan jälkiä. Näitä on tullut esiin varsinkin kalmiston itäosasta, jota on jäänyt Uuteenkaupunkiin vievän tien alle. Jo kesän 1969 kaivauksissa löydettiin merkkejä myöhäspronssikautisesta asuinpaikasta, joka oli kuitenkin lähes täysin tuhoutunut ruumishautoja tehtäessä (Lehtosalo-Hilander 1978 s. 26–36; Salo 1981 s. 96–100). Yllätys olikin sen tähden melkoinen, kun kesän 1979 kaivauksissa löydettiin kalmiston keskivaiheilta ehjänä säilynyt röykkiöhauta (kuvat 1–2).

Luistarin alueella on ollut lähimenneisyydessä monenlaista toimintaa, joten täytemaan paksuus on paikoin erittäin suuri. Sen tähden röykkiöstäkään ei erottunut maanpinnalle kuin suuri maakivi, jonka ympärille se oli koottu. Vuonna 1977 suoritettussa pienehkössä kaivauksessa oli kuitenkin tullut esiin kiveystä, josta löydettiin runsaasti rautakuonaa, ja sen tähden paikkaan osattiin kiinnittää huomiota. Kun alue kiven ympärillä paljastettiin täytemaan alta, löydettiin n. 10×10 m laaja matala röykkiö, joka oli koottu mainitun kiven ympärille (kuva 3).

Röykkiön rakenne oli erikoinen. Yli metrin maanpintaa ylemmäksi kohoavan maakiven ympärillä oli kuutisen metriä laaja kivikehä, jonka suurimmat kivet olivat alkuperäisillä paikoillaan olevia luonnonkiviä. Näiden väliin jäivät alueet oli taitavasti täytetty n. 50 cm suurimmalta läpimitaltaan olevilla lohkotuilla kivillä, joiden sileät puolet oli käännetty ulkosivulle, niin että kehä oli saanut lähes säännöllisen muodon. Paikoin kiviä oli kaksi päällekkäin, joten kehän yläreunakin oli saatu miltei tasaiseksi. Sen ja suuren keskuskiven väli oli täytetty miltei pelkästään kivillä, jotka olivat vaihtelevan kokoisia ja suurimmaksi osaksi punaista hiekkakiveä. Pinta oli aivan pienten punaisten liuskojen peitossa, mutta nämä olivat ehkä syntyneet isompien kivien lohkeillessa. Kivilatomuksen paksuus oli n. 40 cm, ja vain korkeimmat reunakivet sekä tietysti keskuskivi ulottuivat sen yläpuolelle. Maa oli hiilipitoisinta keskuskiven itä- ja koillispuolella, palaneita luita oli hajallaan siellä täällä. Tämän täydellisen kivikehän ulkopuolella lounaassa oli toisen kehän pätkä, joka muodosti neljäosan n. 10 m läpimitaltaan olevan ympyrän kehästä. Tämän toisen kehän ulkopuolella lounaassa oli vielä kuuden metrin pätkä kolmatta kehää, joka ei ollut niin säännöllinen kuin edelliset. Kehien välit oli täytetty samantapaisella kiveyksellä kuin ison kiven ympärystä, mutta toisen kehän keskivaiheilla oli laakakivilatomusta noin neljän neliömetrin alueella, mistä löytyi erittäin paljon palaneita luita.

Mainittujen rakenteiden lisäksi oli alueen kaakkoisosassa muutamia suuria kiviä, jotka näyttivät muodostavan kehää, mutta suuri osa näistä oli varmasti luontaisia. Mahdollista on, että käyttämällä hyväksi paikalla olleita kiviä tässä oli luotu vielä yksi kaari, joka ulottui lähelle ensimmäisen kehän pohjoista reunaa.

1. Luistarin tähän mennessä tutkitut alueet ja röykkiön sijainti.

2. Röykkiön alue puhdistettuna esiin, kuvattu kaakosta. Valok. R. Hilander.

Sillä alueella, joka jäi sisimmän kehän ja näiden maakivien välille, oli kaksi huomattavaa rakennelmaa. Välittömästi sisimpään kivikehään liittyen, sen SSE-sivulla, oli n. 200×175 cm laaja ja n. 40 cm korkea latomus, joka oli tehty lappeelleen asetetuista kivistä (kuva 4). Se oli miltei suorasiuinen, ja maa kivien välissä oli mustaa sisältäen kookkaitakin hiilenpaloja ja runsaasti palaneita luunsiruja. Latomuksen pinnalla oli myös rautakuonaa ja pieni rautasirppi tai -viikate (KM 20189: 6, kuva 6: 6).

Toinen rakennelma, joka oli edellisen eteläpuolella, oli myös tehty hiekkakivilaatoista, mutta laatat olivat osaksi pystyasennossa ja vaikutti siltä kuin n. 180 cm pitkä ja 60 cm leveä kuoppa olisi vuorattu laatoilla. Keskustassa näitä oli lappeellaan paikoin 30 cm paksuna kerroksena, kun sen sijaan reunoilla ne olivat pystyssä (kuva 5). Pohjoispään päällä oli muutamia 30–60 cm läpimitaltaan olevia kiviä. Suuri kasa rautakuonaa löydettiin laakojen länsipuolelta kahden kookkaan kiven välistä. Itse kuopassa oli muutamia saviastianpaloja ja palaneen luun siruja sekä eläimen hammas (KM 20552: 161–172). Kokonsa ja rakenteensa puolesta tämä muinaisjäänös olisi voinut olla ruumishauta (ks. Salo 1961 s. 53–55, kuvat 1–7), mutta varmuudella sitä ei sellaiseksi kyetty toteamaan, koska vainajasta ei ollut jälkiä. Suunnaltaan (SSW-NNE) se kuitenkin vastasi Luistarin ruumishautojen suurta enemmistöä (ks. Lehtosalo-Hilander 1982a s. 19).

Kaivaushavaintojen perusteella alkuperäinen röykkiö oli käsittänyt silmäkiven ympärille kootun pyöreän kehäkivillä rajatun latomuksen ja mahdollisesti sen SSE-reunalla olleen laakalatomuksen. Toisen ja kolmannen kehän rajoittamat kiveykset saattoivat olla sekundaarisia. Kaakkoisen kehän sisäpuolella kiveys oli edellä mainittuja latomuksia lukuunottamatta harvahko ja mahdollisesti joskus vahingoittunut. Latomusten ulkopuolelta saatiin kuitenkin melko paljon löydöksiä,

joten ei ole mahdotonta, että tännekin oli tehty hautauksia. Palaneita luita on röykkiön alueelta yhteensä yli neljä kiloa, joten kysymyksessä on todennäköisesti useampia hautauksia. Unto Salon esittelemistä Kokemäenjoen suun raunioista ei yhdestäkään ole näin suurta luumäärää (vert. Salo–Lahtiperä 1970, taulukko s. 216–218).

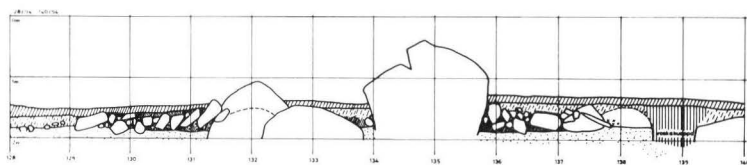
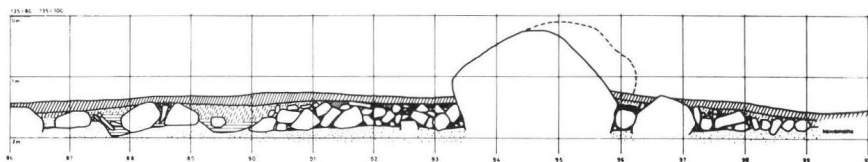
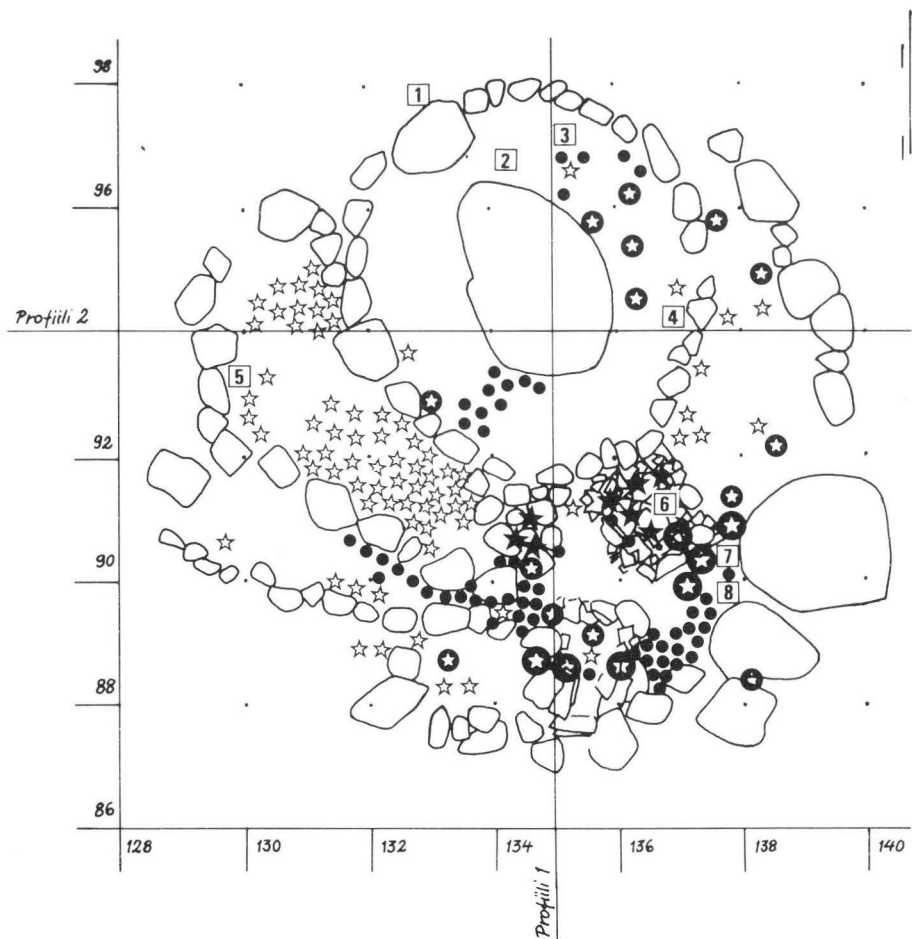
Luistarin röykkiön rakenteessa on piirteitä, jotka ovat tuttuja sekä pronssi- että rautakautisista yhteyksistä Suomessa. Vaikkakaan silmäkivet eivät ole olleet yleisiä pronssikaudella, niitä on tavattu mm. Satakunnan ja Etelä-Pohjanmaan alueella nuorempaan pronssikauteen ajoitetuissa röykkiöissä (Meinander 1954b s. 100, s. 219

3. Tornikuvakartta Luistarin röykkiöstä ja yksinkertaistettu kartta rakennelmista ja löydösten sijainnista.

- 1 kivikirves
- 2 nappi
- 3 keihäänkärjen katkelma
- 4 pronssilevyn katkelma
- 5 veitsen katkelma
- 6 sirppi
- 7 kouruhelan katkelma
- 8 kuutiokivi

- ☆ palaneita luita 10–30 g
- ★ palaneita luita yli 300 g/m²
- saviaastianpaloja 30 g
- ⊛ rautakuonaa 200–1000 g/m²
- ⊙ rautakuonaa yli 1000 g/m²

n:o 47, s. 223 n:o 62; Salo 1970 s. 15, 19–21, 120, 1981 s. 150–151, 223). Rautakaudella silmäkivet näyttävät yleistyneen kansainvaellusajalta lähtien. Tämän aikainen on mm. Kalannin Varhelan rökkiö 1, joka silmäkivellisenä, reunakehällisenä ja tasaprofiilisenä on ollut hyvin samankaltainen kuin Luistarin rökkiö ennen vaillinaisten kehien lisäämistä (Lehtosalo-Hilander 1984 s. 267). Tiettyä yhtäläisyyttä on myös Luistarin rökkiössä ja Porin Linnaharjun raunioissa 1, 2 ja 5, joita Salo (1970 s. 71–73) on arvellut kansainvaellusaikaisiksi. Hän on kuitenkin määrittänyt nämä eri tyypiksi kuin esimerkiksi Varhelan ja Euran Kukonmäen rökkiöt, joiden edustaman muodon hän sanoo esiintyvän Suomessa pronssikauden lopulla, vanhemmalla roomalaisajalla ja kansainvaellusajalla. Hänen mukaansa muoto on jokseenkin yleinen Ruotsissa myöhäisellä pronssikaudella ja varhaisella rautakaudella (Salo–Lahtiperä 1970 s. 126 ja viite 30, vert. s. 131), ja ainakin joskus kivilatomukset sielläkin on tehty silmäkiven ympärille (esim. Ambrosiani 1964 s. 29).

Pronssikautisissa haudoissa silmäkivet näyttävät olleen kivikatteen peitossa, ja Meinander (1954b s. 100) arveleekin, että keskuskivellä ei tässä yhteydessä ole ollut mitään ideasisältöä, se on ollut vain täyteainetta. Rautakautisissa haudoissa, kuten Luistarinkin rökkiössä, silmäkivet ovat sen sijaan olleet selvästi näkyvissä.

Samankeskisiä kehii tunnetaan samoin sekä pronssi- että rautakautisista rökkiöistä (Meinander 1950 s. 60–61, 1954b s. 100; Salo 1970 s. 123), mutta mainintoja hautarakennelmista, joissa myöhemmät kehät olisivat tahallaan vaillinaisia, en ole löytänyt suomalaisesta kirjallisuudesta. Sen sijaan lähellä Tukholmaa sijaitsevan Botkyrkan Albyn alueella kaivoin itse vuonna 1968 parikin hautarökkiötä, joissa esiintyi juuri tämä piirre. Rökkiöistä ei tavattu esineitä, mutta hiilianalyyysien tulokset (rökkiö 98: St 2960 2345±100 BP, St 2961 2005±100 BP, rökkiö 99: St 3378 2260±100 BP), hautojen rakenteet ja hautaustapa viittaavat nuorimpaan pronssikauteen tai vanhimpaan rautakauteen (Hyenstrand–Lehtosalo–Welinder 1973 kuvat 15–17, 23–25, s. 8).

Sisimmästä kivikehästä ulkoneva laakalatomus on myös yksityiskohta, jollaisesta en ole löytänyt mainintaa suomalaisten rökkiöiden yhteydessä. Se lienee rinnastettavissa niihin »etelärakenteisiin», joita tunnetaan Gotlannista ja Ruotsin mantereeltakin vanhimmalta pronssikaudelta lähtien. Nämä rakennelmat ovat vaihdelleet laivan muotoon asetetuista pystykivistä yhteen suureen laattakiveen tai linnunluilla täytettyyn kuoppaan, pieneen kiviympyrään tai kirstumaiseen latomukseen. Ainoastaan harvoin niistä on löydetty esineitä, yleensä vain saviastianpaloja, ja niiden on arveltu liittyneen vainajille annettuihin uhreihin (Nylén 1972 s. 24–25).

Luistarin latomuksen luonteen kannalta luuaineiston määrittely olisi ollut olennaista, mutta valitettavasti aineiston analysointi on kesken. On kuitenkin huomattavaa, että rökkiön ainoa alue, josta tavattiin runsaasti nokimaata, oli juuri tämä »etelälatomus», ja myös luut sen alueelta ovat nokisempia kuin muualta saadut. Mikäli ne osoittautuvat laadultaan erilaisiksi kuin rökkiön muut luut, »uhrialtari»-kysymykseen on syytä palata uudelleen. Korjuutyöhön ja viljan käsittelyyn liittyvät työkalut, sirppimäinen esine latomuksen päältä ja kuutiokivi (KM 20552: 11) sen vierestä, saattavat myös siinä vaiheessa saada lisää merkitystä.

Uhrianniksi tai taikaesineeksi voidaan ehkä tulkita diabaasisen reikäkirveen katkelma (KM 20552: 10, kuva 6: 1), joka löydettiin keskusrökkiön luoteissivulta, kehäkiviä vasten nojanneiden laakojen alta. Se on hyvin fragmentaarinen, mutta luultavasti veneenmuotoisen vasarakirveen (Ia?) tai suippokantaisen kirveen kannasta (vert. Meinander 1954a s. 76–77, kuvat 35–36), ja siihen on tehty hiottu terä vinosti poikittain. Se on yksi lisä Luistarin merkillisten kiviesineiden sarjaan (ks.

Lehtosalo-Hilander 1977 kuvat 2 ja 4), kivistä esine, jota myöhemmin on käytetty alkuperäisestä poikkeavalla tavalla.

Useimmat metalliesineet löydettiin ensimmäisen kivikehän sisäpuolelta. Silmäkiven pohjoispuolella lähellä pohjaa ja jokseenkin samassa tasossa olivat pronssinen kaksoisnappi tai hela (KM 20552: 12, kuva 6: 2) ja rautaisen keihäänkärjen putkikatkelma (KM 20552: 13, kuva 6: 3). Nämä löydettiin noin metrin päässä toisistaan, keihäänkärjen putki suuren kiven alta ja nappi kohdasta, jossa kiveys oli jokseenkin harvaa. Pronssilevyn palanen (KM 20552: 7, kuva 6: 4), jonka murtuneessa reunassa näkyy jääne pyöreästä reiästä, löydettiin lähes 30 cm ylempää, silmäkiven itäpuolelta läheltä kehäkiviä.

Silmäkiven ympäristössä oli palaneita luita vain n. 100 g, eniten ison kiven lounaispuolella, missä oli runsaimmin myös saviastianpaloja (KM 20552: 23, 28, 32). Viimeksi mainitut ovat suurimmaksi osaksi tasapohjaisesta, kaarevaseinäisestä astiasta, jossa on ollut olkakulma ja n. 40 mm korkea kaulaosaa (yksi paloista kuvassa 7: 2). Aines on melko tiivistä, väriltään vaaleanruskeaa.

Ensimmäisen kehän alueella rautakuona keskittyi silmäkiven koillispuolelle, mistä metalliesineetkin löytyivät. Täältä sitä tavattiin lähes kaksi kiloa (KM 20552: 38, 43, 47, 49, 52, 54) eri korkeuksilta pitkin silmäkiven sivua. Palaneita luita oli keihäänkärjen ympäristössä n. 30 g ja saviastianpaloja vajaa 200 g (KM 20552: 35, 37, 39–41, 50, 53). Keramiikka oli osaksi samantapaista kuin kiven lounaissyväällä, mutta joukossa oli myös kuonamaisiksi palaneita paloja (KM 20552: 41).

Etelälatomuksen kohdalla palaneita luita oli lähes puolitoista kiloa, rautakuonaa lähes kaksi kiloa, mutta saviastianpaloja vain vajaa 100 g (KM 20552: 53, 55, 60). Joukossa on yksi ohut reunapala ja muutamia kuonamaisiksi palaneita paloja (KM 20552: 60). Kaikki palaset eivät ole samasta astiasta. Jo aikaisemmin mainittu sirppi, joka löydettiin kiveyksen yläosasta, n. 30 cm maanpinnasta, oli etelälatomuksen ainoa metallilöytö.

Runsaimmin palaneita luita, yli 2,6 kg, löydettiin toisen kehän rajaamalta alueelta, missä ne keskittyivät toisaalta edellä mainittuun laakakivilatatomukseen, toisaalta kehän eteläpäässä olleeseen suurehkoista kivistä ladottuun osaan. Rautakuona, jota oli yhteensä vähän toista kiloa, löydettiin pääasiassa pintakerroksista. Saviastianpaloja tavattiin vain n. 140 g (KM 20552: 87, 89, 93), ja niiden joukossa on toisaalta kovaa sileäpintaista keramiikkaa, joka on suorareunaisista astioista (kuva 7: 1), toisaalta paksumpia ja karkeampia paloja. Ainoa toisen kehän alueelta löydetty metalliesine on katkelma pronssiveitsestä (KM 20552: 8, kuva 6: 5), joka löytyi laakalatomuksen länsireunalta kehäkiven vierestä. Sen kuulumista lähietäisyydeltä ja samasta tasosta löydettyjen palaneiden luiden yhteyteen voi tuskin epäillä.

Kolmannen kehän alueella, pitkin toisen kehän ulkoreunaa, oli pohjatasossa suuria saviastianpaloja lähes 700 g (KM 20552: 96, 102, 104–106, 109, 112). Useat paloista ovat naarmupintaisia, joukossa yksi suuri reunapala, jossa on myös kuoppia (kuva 7: 6). Erään toisen palan (KM 20552: 105) perusteella näitä on ollut ainakin kahdessa rivissä. Paloja on myös loivasti profiloidusta astiasta (: 102, 109, kuvat 7: 7, 8) ja astiasta, joka on ollut tasapohjainen ja olkakulmallinen (: 112). Palaneita luita saatiin tämän kiveyksen kohdalta vähän yli 100 g, pääasiassa sen itäosasta, ja rautakuonaa oli vajaa puoli kiloa, sekin aivan itäpäästä ja luultavasti viereiseen latomukseen liittyvää.

Alueelta, joka jäi keskiröykkiön ja kaakkoiskehän väliin löydettiin näet yli 17 kg rautakuonaa, näistä lähes 9 kg laakakivillä vuoratun kuopan kohdalta ja sen länsipuolella olevien suurten kivien välistä. Palaneita luita oli alueella lähes 400 g, mutta näistä vain n. 25 g kuopassa. Saviastianpaloja löydettiin alueelta yli 600 g ja

4. Ensimmäisen kivikehän sisäpuolinen alue kaivettuna lähelle pohjatasoa. Etualalla etelälatomusta. Kuvattu kaakosta. Valok. R. Hilander.

kuopan kohdalta lisäksi vajaa 100 g. Ainoa metalliesine oli kouruhelan (?) katkelma (KM 20552: 9, kuva 6: 7) suurimman kiven länsisivulta. Vajaa metri tämän löytöpai- kasta etelään tavattiin jo mainittu kuutiokivi (kuva 6: 8).

Laakakivikuopan kohdalta löydetty luumäärä on niin pieni, että kuopassa tuskin oli erillinen polttohauta, eivätkä sen kohdalta löydetyt saviastianpalatkaan (KM 20552: 162, 164, 165) muodostuneet yhden astian jäännöksistä. Mahdollisesti kysy- myksessä on röykkiön kohdalle tehty ruumishauta, joka kuuluu Luistarin ruumis- kalmiston aikakauteen ja jonka täyttemaahan on sekaantunut saviastianpaloja röyk- kiöstä ja asuinpaikkakerroksesta. Yhdessä melko ohuessa palassa (KM 20552: 164) on jyrkästi taittuva reuna, joka on epätavallinen Luistarin aineistossa (kuva 7: 4).

Röykkiön alueelta on monenlaista keramiikkaa, mutta pääosa siitä jakaantuu Carpelanin (1980 s. 189) mainitsemiin kahteen epineoliittiseen ryhmään, Lau- sitz-vaikutteiseen sileäpintaiseen keramiikkaan ja naarmupintaiseen. Aivan pinnalta on jokseenkin karkeata koristamatonta keramiikkaa, joukossa joku loivasti profiloitu reunapala (KM 20189: 72–74). Vain kaksi nyörikoristeista palaa (KM 20189: 50, 131), jotka muistuttavat Luistarin ruumishautojen keramiikkaa (Lehtosalo-Hilander 1982b s. 79), löydettiin, ja nämä ovat molemmat pintakerroksesta.

Alempaa löydetyille paloille löytyy vastineita toisaalta Luistarin aikaisemmin todetun asuinpaikan aineistosta (ks. Lehtosalo-Hilander 1978 s. 31 kuva 5; Salo 1981 s. 96–100), toisaalta muualta löydetystä pronssi- ja varhaisrautakautisesta kerami- kasta. Olkakulmalliset palaset lienevät astioista, jotka voidaan rinnastaa Salon ns. maljatyyppiin (1981 s. 315–317), ja myös muut sileäpintaiset ja kovat, joskin

5. Laakakivillä vuorattu kuoppa kuvattuna pohjoiskoillisesta. Oikealla olevien kivien välistä löydettiin lähes 9 kg rautakuonaa. Valok. R. Hilander.

suorareunaisista astioista olevat palaset lienevät sukua tälle keramiikalle. On kuitenkin mainittava, että kolmannen kehän alueelta löydetty olkakulmallisen astian palaset (KM 20552: 112) ovat pinnaltaan karkeampia kuin silmäkiven luota tavatut.

Paksuhkot, loivasti profiloituneet palaset röykkiön alueelta ovat koristeettomia, mutta lienevät samantapaisista astioista kuin Luistarin asuinpaikan eräät kuoppakoristeiset palaset (Lehtosalo-Hilander 1978 kuva 5: 1). Naarmupintaiset ja kuoppakoristeiset palaset taas näyttävät olevan jokseenkin suoraseinäisistä astioista, joten ne poikkeavat jossain määrin aikaisemmin löydettyistä (vert. kuva 7: 5,6 ja Lehtosalo-Hilander 1978 kuva 5: 3, 5, 6). Meinander (1954b s. 171–172) on pitänyt suoraprofiilista Askolan Ruoksaan keramiikkaa varhaisena ja huomauttanut sen typologisesta sukulaisuudesta Kiukaisten keramiikan kanssa. Mikäli tämä havainto on oikea, Luistarin röykkiön kolmannen kehän alueelta löydetty naarmupintaiset palaset voisivat olla jo vanhemmalta pronssikaudelta. Sen sijaan maljamaiset astiat sekä Meinander (1954b s. 168–169) että Salo (1981 s. 317) ovat ajoittaneet nuoremmalle pronssikaudelle.

Röykkiön ulkopuolelta, mutta sen länsireunan vierestä, löydettiin saviastian korvakatkelma (KM 20552: 176, kuva 7: 3), joka muistuttaa Saltvikin Tjärnan asuinpaikalta löydettyä (Meinander 1954 taulu 20k). Sekin lienee peräisin pienestä maljasta. Muodoltaan samantapainen, mutta selvästi isompi korvake on Köyliön C-kalmiston alueelta, joten sielläkin saattaa olla pronssikautisen asutuksen jälkiä (Salo 1981 s. 318). Samantapainen osa on myös Maarian Kärsämäestä (KM 8773: 873).

6. Luistarin röykkiön esineet: 1) reikäkirveen katkelma KM 20552: 10, 2) pronssinappi KM 20552: 12, 3) keihäänkärjen katkelma KM 20552: 13, 4) reiällisen pronssilevyn katkelma KM 20552: 7, 5) pronssi-veitsen katkelma KM 20552: 8, 6) sirppimäinen esine KM 20189: 6, 7) helankatkelma KM 20552: 9, 8) kuutiokivi KM 20552: 11. 1–7 1/1, 8 1/2. Valok. kirjoittaja.

Röykkiön alueen keramiikalle näyttää siis löytyvän vastineet pronssikautiseksi ajoitetusta aineistosta. Pronssikautinen lienee myös veitsen katkelma (kuva 6: 5), joka on n. 40 mm pitkä, n. 15 mm leveä ja puhdistettuna vain 1 mm:n paksuinen.

Vain vajaa 20 mm pitkä osa toisesta reunasta on säilynyt vahingoittumattomana. Se on jokseenkin terävä ja hieman sisäänpäin kovera. Tästä päätellen veitsi olisi ollut koverateräinen. Laihian Peltomaan röykkiöstä löydetty pieni veitsi (KM 1108: 1) on kuitenkin jokseenkin terävä kaikilta reunoiltaan, ja siinäkin toinen sivu on kovera. Luistarin veitsi olisi saattanut olla alkuaan samantapainen, joskin jonkin verran suurempi. Laihian veitsi on kooltaan vain 47×10 mm, vaikka siinä on säilynyt pieni pätkä ruotoakin. Meinanderin mukaan se olisi peräisin pronssikauden viidenneltä jaksolta (1950 s. 54).

Luistarin kaksoisnappi (kuva 6: 2) on jokseenkin vaatimaton, 11 mm pitkä pronssiesine, jonka päitä yhdistää n. 3 mm paksu tanko. Toinen pää on pahasti lohkeillut ja kooltaan vain 11×8 mm. Toinenkin pää on reunoilta turmeltunut, mutta siitä näkyy sentään, että nappi on ollut läpimitaltaan 17–18 mm. Keskellä on pyöreä n. 7 mm laaja kohouma ja sen ympärillä vielä rengas (läpimitta n. 11 mm), joka erottuu hyvin heikosti. Levyn paksuus on n. 2 mm ja säilyneessä reunassa on uurre.

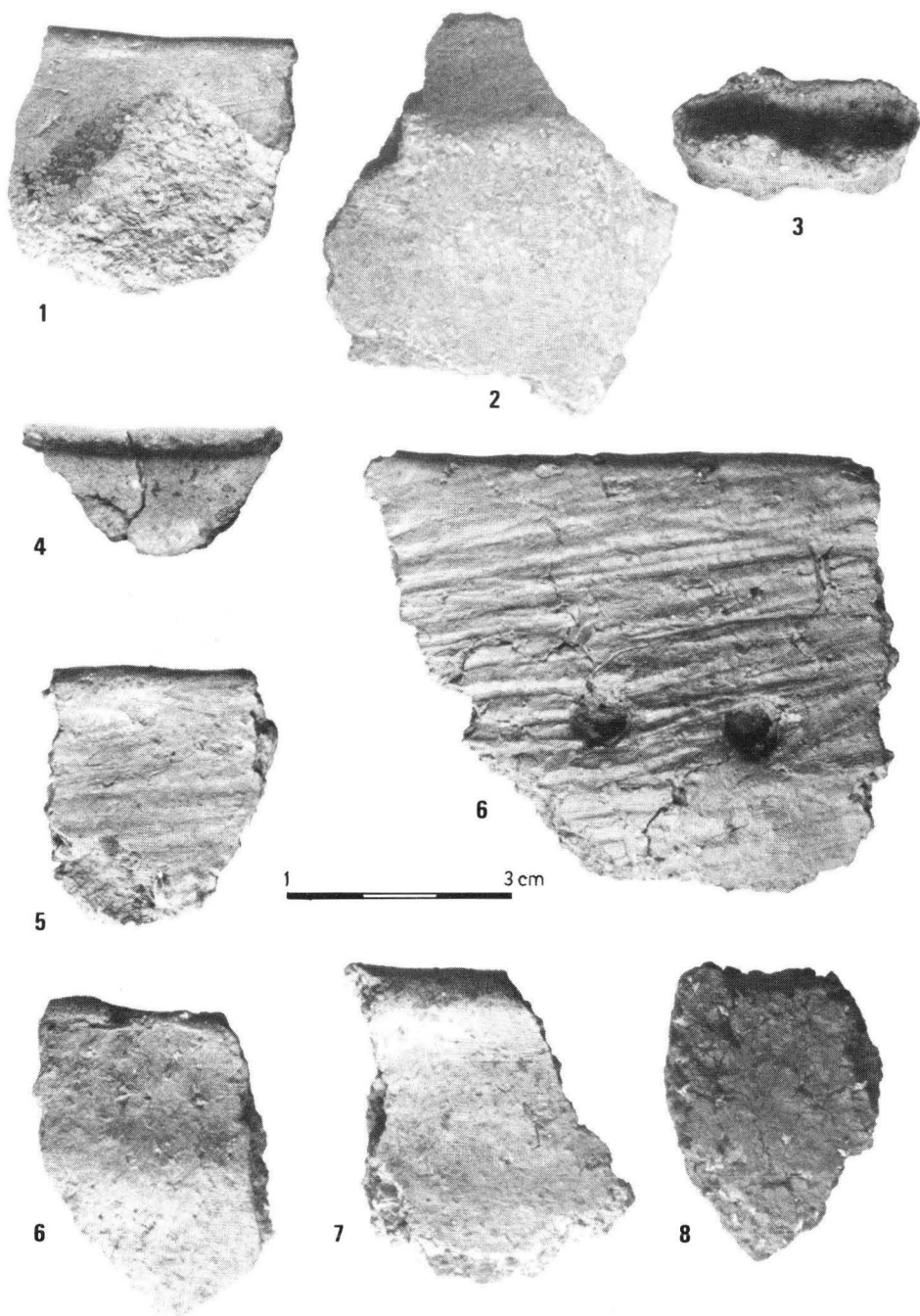
Ainoa tuntemani suomalainen vastine Luistarin napille saattaisi olla Kuopion Kuusikkolahdenniemestä löydetty nappimainen esine, jossa kuitenkin on kolme selvää samankeskistä uurretta (Pohjakallio 1978 kuva 12: 1). Tämän esineen toinen pää ei ole säilynyt, joten ei ole varma, onko se ollut nappi lainkaan; Salo (1984 s. 180) ja Meinander (1985 s. 130) näyttävät pitävän sitä koruneulan katkenneena päänä. Pohjakallio (1978 s. 24) on ajoittanut Kuusikkolahdenniemen raunion varauksin pronssikauteen, Salon mukaan (ks. ed.) katkelma on todennäköisesti pronssikauden IV periodille ajoittuvan neulan päätä.

Kaksoisnappeja tunnetaan Suomesta vain harvoja, kaksi jo vanhemmalle pronssikaudelle ajoitettua Uskelasta ja Karjaalta (Meinander 1954b s. 49) ja kaksi Satakunnasta (Salo 1981 s. 260–262). Toinen viimeksi mainituista on kadonnut ja toinen, Kokemäen Perävainionmäeltä löydetty, on mahdollisesti vasta nuoremman pronssikauden alusta.

Luistarin nappi poikkeaa vaatimattoman ulkonäkönsä puolesta edellisistä, mutta ilmeisesti aivan koristamattomatkin ovat olleet käytössä Skandinavian pronssikaudella (Baudou 1960 s. 87). Brunnebyn kalmistosta Itä-Göötanmaalta on nappi, joka ulkonäöltään on ehkä vieläkin vaatimattomampi kuin Luistarin esine (Silvén 1958 kuva 7i). Sen vuoksi sitä ei esinetyypin perusteella ole ajoitettukaan. Röykkiössä, josta se on löydetty, on ollut useita hautauksia, vanhimmat pronssikauden toiselta periodilta, nuorimmat neljänneltä (Silvén 1958 s. 54–55). Viimeksi mainittujen joukossa on pieni nappi, jonka koristeena on samankeskisiä uurteita (Silvén 1958 kuva 6).

Kaksoisnappit ovat pronssikauden miljöössä suhteellisen vanhoja, vuoden 1000 eKr. molemmin puolin ajoittuvia, eikä niitä Baudoun mukaan (1960 s. 87) ole käytetty lainkaan periodilla VI. Kuitenkin Luistarin napille paljon myöhempi ajoitus tuntuisi sopivalta, koska se löydettiin läheltä rautaisen keihäänkärjen katkelmaa (kuva 6: 3). Kärki on katkennut juuri lehden alaosasta, joten muodosta ei voi olla aivan varma, mutta katkenneen kohdan rombin muotoinen poikkileikkaus viittaa siihen, että lehti olisi ollut kapea ja lievästi harjava. Putken pituus on vain n. 45 mm (koko katkelma n. 82 mm), ja se on ollut suusta n. 20 mm paksu. Suussa on heikkoja jälkiä mahdollisesti kolmesta poikkiuurteesta. Niitti on hävinnyt, toinen niitinreikä on pyöreä, mutta toinen L-muotoinen. En ole onnistunut löytämään toista keihäänkärkeä, jossa niitinreikä olisi samanlainen.

Mikäli käsitykseni keihäänkärjen alkuperäisestä muodosta on oikea, sille löytyy vastineita Gotlannin esiroomalaisen rautakauden aineistosta (Nylén 1955 taulut

7. Luistarin röykkiöstä löydettyjä saviastianpaloja: 1) KM 20552: 93, 2) : 32, 3) : 176, 4) : 164, 5) : 112, 6) : 104, 7) : 109, 8) : 102, 9) : 37 (pohjapala). Valok. kirjoittaja.

206: 15, 209: 8). Näitä keihäänkärkiä ei ole jaoiteltu kronologisiin ryhmiin, koska useat asehautaukset ovat kollektiivisia, eivätkä esineet muodosta selviä tyyppisiä

(Nylén 1955 s. 519–520). Nylénin aineiston pitäisi kuitenkin pääasiassa olla ensimmäiseltä ja toiselta vuosisadalta ennen ajanlaskumme alkua.

Suomalaisista vanhimman rautakauden keihäänkärjistä paras vastine on Pernajan Malmsbyn löydön pisin keihäs (kuva esim. Salo 1968 taulu 48: 1), joka kuitenkin poikkileikkaukseltaan ei ole niin samankaltainen kuin gotlantilaiset kärjet. Pernajan-kin kärkeä on arveltu esiroomalaiseen aikaan ajoittuvaksi (Meinander 1969 s. 66; Salo 1968 s. 131–132, 1970 s. 153). Luistarin keihäänkärjen katkelmakin saattaisi siten kuulua roomalaisaikaan edeltäneelle kaudelle.

Sirppimäinen esine (kuva 6: 6), joka löydettiin etelälatomuksen pinnalta, on pituudeltaan vain 153 mm ja sen terän leveys on vain 17 mm. Se on muodoltaan täysin verrattavissa Perniön Malmsbyn löydön kapeateräisiin viikatteisiin, varsinkin numeroon KM 12130: 19 (Salo 1968 taulu 50: 3), vaikkakin on sitä huomattavasti pienempi. Näin ollen tämäkin esine saattaisi kuulua esiroomalaiseen rautakauteen.

Rautakautiseen muinaisjännökseen viittaa myös runsaasti esiintyvä rautakuona, josta suurin osa tosin saatiin pintakerroksista, mutta jota silmäkiven ympäristössä oli aivan pohjatasossakin. Röykkiön rakenteen, rautakuonan ja rautaesineiden perusteella röykkiön ajoitukseksi tulisi esiroomalainen rautakausi; vanhin pronssikautinen keramiikka selittyisi asuinpaikkakerroksen avulla.

Radiohiiliajoitus, joka toistaiseksi on pystytty tekemään vain yhdestä näytteestä, oli ainakin minulle aikamoinen shokki, toisaalta siksi, että se näytti osuvan niin hyvin kohdalleen, toisaalta siksi, että tulos on kuin keskiarvo kaikesta siitä, mitä edellä on käynyt ilmi. Näyte Hel. 1383 antoi tulokseksi 2510 ± 120 BP eli pyöreästi 650–400 eKr., ja tämä näyte on etelälatomuksesta, jonka piti olla tehty samalla kertaa kuin keskusröykkiö. Tämän keskusröykkiön pohjalta, suuren kiven alta, löydettiin *rautainen* keihäänkärki. Näytteeseen ei ole koottu hiilenmuruja joka puolelta röykkiötä ja vielä asuinpaikaltakin, vaan se oli yhtenäinen ja luiden yhteydestä saatu hiilenkappale.

Jätän juhla- ja arvoisan opettajani mietittäväksi, onko Luistarin röykkiö todistus esineellisen hautautavan jatkumisesta pronssisten teräseiden ajasta nuoremmalle esiroomalaiselle ajalle, vaiko esimerkki siitä, kuinka petollisia kaivaushavainnot voivat olla. Näyttäähän siltä kuin toissijaiset hautaukset tässä tapauksessa olisi mahdollista todistaa pronssikautisiksi ja primäärihautaus olisi rautakaudelta!

Kirjallisuutta:

- Ambrosiani, B., 1964. *Fornlämningar och bebyggelse. Studier i Attundalands och Södertörns förhistoria*. Stockholm.
- Baudou, E., 1960. *Die regionale und chronologische Einteilung der jüngeren Bronzezeit im Nordischen Kreis*. Acta Universitatis Stockholmiensis, Studies in North-European Archaeology I. Stockholm.
- Carpelan, Chr., 1980. Contacts in the Northern Baltic Region as Shown by Ceramics. *Fenno-Ugri et Slavi 1978. Hyal moniste n:o 22*. Helsinki.
- Hyenstrand, Å. & Lehtosalo, P.-L. & Welinder, S., 1973. Arkeologisk undersökning 1967–1969. Fornlämning 97–100, Alby, Botkyrka socken, Södermanland. *Riksantikvarieämbetet, rapport 1973 B46*. Stockholm.
- Lehtosalo-Hilander, P.-L., 1978. Merkillisiä kivesineitä Euran Luistarista. *Suomen Museo 1977*.
- 1982a. *Luistari I. The Graves*. SMYA 82: 1.
 - 1982b. *Luistari II. The Artefacts*. SMYA 82: 2.
 - 1984. Keski- ja myöhäisrautakausi. *Suomen historia I*. Espoo.
- Meinander, C. F., 1950. *Etelä-Pohjanmaan historia I. Esihistoria*. Helsinki.
- 1954a. *Die Kiukaiskultur*. SMYA 53.
 - 1954b. *Die Bronzezeit in Finnland*. SMYA 54.

- 1969. Därvits. En essä om förromersk järnålder. *Finskt Museum 1969*.
 - 1985. En bok om Finlands forntid. *Finskt Museum 1985*.
- Nylén, E., 1955. *Die jüngere vorrömische Eisenzeit Gotlands*. Uppsala.
- *Mellan brons- och järnålder. Ett rikt gravfynd och dess datering med konventionell metod och C14*. Antikvariskt arkiv 44, Stockholm.
- Pohjakallio, L., 1978. Kuopion muinaisuus esihistoriallisten löytöjen valossa. *Aarni 17*. Kuopio.
- Salo, U., 1961. Laitilan Sonkkilan ruumishauta. *Suomen Museo 1961*.
- 1968. *Die frühromische Zeit in Finnland*. SMYA 67.
 - 1970. Ks. Salo-Lahtiperä 1970.
 - 1981. *Satakunnan historia I, 2. Satakunnan pronssikausi*. Rauma.
 - 1984. Pronssikausi ja rautakauden alku. *Suomen historia I*. Espoo.
- Salo, U. & Lahtiperä, P., 1970. *Metallikautinen asutus Kokemäenjoen suussa I-II*. Pori.
- Silvén, U., 1958. Bronsåldersgravar vid Kungsbro, Vretakloster sn, Östergötland. *Tor 1958*.

Hyal = Helsingin yliopiston arkeologian laitos

SMYA = Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja, Helsinki